

Scientific Paper

Factors Affecting the Success of Contract Farming from the Perspective of Agricultural Jihad Experts in Boyer-Ahmad County

M. Nooripoor^{*1}, *M. Afereydouni*²

Received: 2025/02/22   Accepted: 2025/05/24

Introduction: The agricultural sector in the contemporary world faces numerous challenges, including population growth, climate change, resource limitations, and the increasing demand for sustainable food production. In this context, government policies and programs play a crucial role in promoting high-yield and resistant crop varieties, enhancing productivity, and mitigating adverse environmental impacts. Among the emerging approaches, contract farming has gained attention as an innovative mechanism that ensures market stability, reduces production risks, and fosters sustainable agricultural development. This study aims to identify the factors affecting the success of contract farming from the perspective of Agricultural Jihad experts in Boyer-Ahmad County, located in Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province, Iran.

Materials and Methods: This research employed a qualitative design using the grounded theory approach. Grounded theory seeks to develop theoretical insights through systematic analysis of empirical data. Data were collected through semi-structured interviews with 15 experts from the Agricultural Jihad of Boyer-Ahmad County, selected through purposive sampling based on their familiarity and experience with contract farming programs. The data collection continued until theoretical saturation was achieved. The data were analyzed using content analysis in three coding stages: open coding (51 concepts), axial coding (11 core

---

¹ Corresponding Author and . Professor, Department of Rural Development Management, Yasouj University, Yasouj, Iran. (mnooripoor@yu.ac.ir).

² Ph. D. Student, Department of Rural Development Management, Yasouj University, Yasouj, Iran.

categories), and selective coding, through which the relationships between categories were integrated into a paradigmatic model.

Results and Discussion: The findings revealed that the main categories influencing the success of contract farming include farmers' personal characteristics, professional attributes, extension agents' knowledge and information dissemination, efficiency improvement, marketing and sales, social class status, timely use of governmental services, government trust-building among farmers, as well as agronomic and motivational conditions. In the developed paradigmatic model, several factors were identified, including causal conditions (such as guaranteed purchase of agricultural products, farmers' concerns about cultivating new crops, trust in future markets, and timely compensation by the government), contextual factors (including education level, land ownership, age, and non-agricultural employment), and intervening factors (such as extension knowledge, information dissemination, and provision of agricultural inputs at reasonable prices). The main strategies that emerged included eliminating intermediaries, reducing small-scale landholdings, improving access to agricultural machinery and market information, and establishing incentive mechanisms, which ultimately led to enhanced productivity and the overall success of contract farming. These results underscore the significance of multidimensional factors—economic, social, and institutional—in shaping the effectiveness and sustainability of contract farming initiatives.

Conclusion and Suggestions: The study concludes that recognizing and reinforcing the key success factors of contract farming can provide a strong foundation for expanding this model and promoting sustainable rural development. Strengthening farmers' trust in the government, improving access to markets and agricultural services, and implementing incentive-based mechanisms are critical for achieving long-term success. It is recommended that training courses and extension workshops be organized for both farmers and agricultural experts to increase awareness of the benefits, responsibilities, and contractual commitments in contract farming. Furthermore, ensuring timely payment of farmers' dues and establishing transparent market mechanisms can significantly enhance farmers' motivation and participation in such programs. Collaboration between government institutions, private companies, and farmers is essential to remove existing obstacles and promote the sustainable success of contract farming in rural regions.

Keywords: *Contract Farming, Grounded Theory, Paradigmatic Model, Boyer-Ahmad County, Agricultural Development.*

JEL Classification: Q13, Q12, Q18, O13

اقتصاد کشاورزی و روستایی

سال ۳، شماره ۶، بهار ۱۴۰۴

عوامل موثر بر موفقیت کشاورزی قراردادی از دیدگاه کارشناسان جهاد کشاورزی شهرستان بویراحمد

مهدی نوری پور^{۱*}، مریم آفریدونی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۰۳

چکیده

کشاورزی در جهان امروز با چالش‌ها و فرصت‌های متعددی مواجه است. در این میان، سیاست‌ها و برنامه‌های دولت می‌توانند با توسعه ارقام مقاوم و پربازده، ارتقای بهره‌وری و کاهش اثرات منفی بر محیط زیست، نقش مؤثری در پایداری این بخش ایفا کنند. یکی از رویکردهای نوین در این زمینه، کشاورزی قراردادی است که با تضمین بازار، کاهش ریسک تولید و ایجاد اطمینان برای کشاورزان، می‌تواند زمینه‌ساز توسعه پایدار کشاورزی باشد. هدف از پژوهش حاضر، شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت کشاورزی قراردادی از دیدگاه کارشناسان جهاد کشاورزی شهرستان بویراحمد است. روش پژوهش از نوع کیفی و مبتنی بر رویکرد نظریه‌پردازی داده‌بنیاد است. جامعه آماری شامل کارشناسان جهاد کشاورزی شهرستان بویراحمد بود که از میان آنان، با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند، ۱۵ نفر از کارشناسان آگاه به طرح کشاورزی قراردادی انتخاب و با آنان مصاحبه عمیق انجام شد. فرایند گردآوری داده‌ها تا مرحله اشباع نظری ادامه یافت و داده‌ها به روش تحلیل محتوا در سه مرحله‌ی کدگذاری باز (۵۱ مفهوم)، محوری (۱۱ مقوله نهایی) و انتخابی تحلیل شدند. یافته‌ها

^۱ نویسنده مسئول و استاد گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

mnooripoor@yu.ac.ir

^۲ دانشجوی دکتری گروه مدیریت توسعه روستایی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران

نشان دادند که مقوله‌های نهایی شامل مشخصات فردی کشاورز، ویژگی‌های حرفه‌ای، دانش و اطلاع‌رسانی مروجان، بهبود بازدهی، بازاریابی و فروش، وضعیت طبقاتی، استفاده به‌موقع از خدمات دولتی، اعتمادسازی دولت در میان کشاورزان، شرایط زراعی و انگیزشی هستند. در مدل پارادایمی استخراج‌شده، شرایط علی (اطمینان از خرید تضمینی محصولات، نگرانی از تولید محصول جدید، شناخت و اعتماد به بازار آینده، پرداخت به‌موقع خسارات توسط دولت)، عوامل زمینه‌ای (سطح تحصیلات، مالکیت زمین، سن کشاورز، اشتغال غیرکشاورزی)، عوامل مداخله‌گر (دانش و اطلاع‌رسانی مروج، تأمین نهاده‌ها به قیمت مناسب)، راهبردها (حذف دلالان، کاهش خرده‌مالکی، دسترسی آسان به ماشین‌آلات و اطلاعات بازار و سازوکارهای انگیزشی) و در نهایت پیامدها (بهبود بازدهی و موفقیت کشاورزی قراردادی) شناسایی شدند. بر اساس نتایج پژوهش، شناسایی این عوامل می‌تواند زمینه‌ساز توسعه الگوی کشاورزی قراردادی به‌عنوان ابزاری کارآمد برای بهبود معیشت کشاورزان و افزایش تولید پایدار در مناطق روستایی باشد. همچنین، برگزاری دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های ترویجی برای کشاورزان و کارشناسان در زمینه مزایا و تعهدات کشت قراردادی و تضمین پرداخت به‌موقع مطالبات، از عوامل کلیدی در جلب اعتماد و افزایش مشارکت کشاورزان به شمار می‌رود.

کلیدواژه‌ها: کشاورزی قراردادی، تئوری زمینه‌ای، شهرستان بویراحمد، توسعه کشاورزی

طبقه‌بندی JEL: O13, Q18, Q12, Q13

مقدمه

انتظار می‌رود جمعیت جهان تا سال ۲۰۵۰ به بیش از ۹ میلیارد نفر برسد، که برای تامین نیاز مواد غذایی، به افزایش ۷۰ درصدی تولید محصولات کشاورزی نیاز دارد که چالشی جدی برای صنعت کشاورزی و مواد غذایی است (Ben Ayed & Hanana, 2021). در این راستا یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های روبه‌روی جامعه بشری در دهه‌های اخیر، مساله امنیت و سلامت غذایی جمعیت رو به رشد دنیا می‌باشد (Barnes et al., 2019). سلامت و امنیت غذایی یک کشور وابسته به تولیدات بخش کشاورزی است و هر اختلالی در روند این تولیدات می‌تواند امنیت غذایی خانوارها را تهدید کند (Soltani et al., 2022). با توجه به اینکه فقر و امنیت غذایی دغدغه بسیاری از جمعیت جهان بوده و تغییرات اقلیمی بیش‌ترین خسارات را بر آسیب‌پذیرترین اقشار وارد می‌کند، روشن است که بشر در چنین شرایطی به رویکردهایی در جهت بهبود امنیت غذایی در بخش کشاورزی نیاز دارد (Shabanali Fami & Motaghd, 2021).

کشاورزی قراردادی در بیشتر کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه به عنوان یک راهبرد ملی در توسعه کشاورزی، مدیریت ریسک‌های بازار، ایجاد امنیت و ثبات درآمد برای کشاورزان و بهبود کیفیت محصولات مورد استفاده قرار می‌گیرد (Saei, 2019). کشاورزی قراردادی امروزه یکی از بحث‌برانگیزترین ترتیبات سازمانی برای تولید و بازاریابی کالاهای کشاورزی در کشورهای در حال

توسعه است. (Oya, 2012) کشاورزی قراردادی، به عنوان یک سازوکار برای تولید و بازاریابی محصولات کشاورزی، سابقه‌ای طولانی دارد. با این حال، در دهه‌های اخیر، به ویژه از دهه ۱۹۹۰، هزینه مبادلات و زنجیره‌های ارزش جهانی در ادبیات اقتصادی نشان می‌دهد که کشاورزی قراردادی می‌تواند زنجیره‌های ارزش را ارتقا داده و ارزش افزوده را افزایش دهد و در واقع از دسترسی کشاورزان به فناوری‌ها و نهاده‌های بهبودیافته حمایت می‌کند (Bellemare & Bloem, 2018). کشاورزی قراردادی به عنوان یک مکانیزم بازاری در توسعه این بخش، مطرح و به عنوان ابزار مدیریت ریسک‌های بخش کشاورزی اعم از ریسک‌های تولید، ریسک‌های ناشی از اقلیم و ریسک‌های اقتصادی شناخته می‌شود (Golestanian et al., 2019). کشت قراردادی کاملاً با فرآیند تولید در کشاورزی مرتبط است و یک قرارداد اجباری نیست ولی مقررات ملی و اتحادیه اروپا ایجاب می‌کند که باید برای محصولات کشاورزی منتخب انجام شود. این نوع کشاورزی همچنین راهی است برای تامین مواد اولیه کارخانجات فرآوری مواد غذایی است که به طور مستقیم با بهبود عملکرد تولید و تجارت مرتبط است (Lipineska & Stefko, 2013). طبق تعریف سازمان خواروبار جهانی، کشاورزی قراردادی همان رهیافت تخصصی کالا است که یک طرف قرارداد شرکت خریدار است که ملزم به ارائه برخی حمایت‌ها برای تولید، مثل عرضه نهاده‌ها و مشاوره‌های فنی است؛ طرف دیگر قرارداد کشاورز است که متعهد به عرضه یک کالای مشخص در مقدار مشخص و با استانداردهای کیفی تعیین شده از جانب خریدار است (FAO, 2013). کشاورزی قراردادی انواع مختلفی داشته و می‌تواند طیف وسیعی از تعهدات در خصوص قیمت پرداختی و میزان تأمین نهاده‌ها را شامل شود (Shahnavazi, 2020) و اغلب به عنوان وسیله‌ای برای تحریک توسعه بخش کشاورزی و در نتیجه ایجاد تحول ساختاری تلقی می‌شود (Bellemare & Blom, 2018). منظور از کشاورزی قراردادی، انجام توافق بین خریدار و کشاورز برای کاهش ریسک برای هر دو طرف است. کشاورزی قراردادی برای استفاده از سایر محصولات کشاورزی، به ویژه برای محصولاتی که دارای نوسانات قیمت زیاد و مستعد تغییرات آب و هوایی است، توصیه می‌شود (Angrehehi et al., 2022). هرچند کشاورزی قراردادی ادبیات جدیدی در اقتصاد کشاورزی نیست و از دیر باز در کشورهای مختلف عملیاتی شده است؛ اما بررسی تجربه‌های جهانی نشان می‌دهد که اجرای طرح کشاورزی قراردادی در کشور ایران می‌تواند منجر به توسعه و رونق بخش کشاورزی باشد (Internal monthly magazine of the Agricultural Bank, 2022).

با توجه به مطالب ارائه شده و ادبیات موضوع می‌توان به این نتیجه رسید که کشاورزی قراردادی در نظام‌های کشاورزی مدرن، نقش بسزایی در کاهش مخاطرات تولید دارد. علی‌رغم مزایای فراوان

کشاورزی قراردادی، به کارگیری و توسعه آن همواره با موانع و مشکلات متعددی همراه بوده است، این موانع شامل عدم اعتماد بین طرفین قرارداد، عدم وجود سازوکارهای قانونی مناسب برای حمایت از قراردادها، ضعف در زیرساخت‌های حمل و نقل و بازاریابی، عدم دسترسی به اطلاعات کافی، کمبود دانش و مهارت‌های لازم در بین کشاورزان می‌باشد (Darakeh et al., 2020). در این راستا کارشناسان کشاورزی نقش مهمی در شناسایی موانع و مشکلات می‌توانند داشته باشند. بر این اساس، تحقیق حاضر با هدف تحلیل عوامل موثر بر موفقیت کشاورزی قراردادی از دیدگاه کارشناسان جهاد کشاورزی شهرستان بویراحمد طراحی گردید چرا که شناخت این عوامل می‌تواند به بهینه‌سازی قراردادهای کشاورزی و افزایش بهره‌وری کمک کند. در استان کهگیلویه و بویراحمد، ۱۳۰ هزار هکتار از محصولات گندم آبی و دیم است که از این میزان، ۲۵ هزار هکتار، سطح کشت جو در این استان ۲۹ هزار هکتار بوده که ۱۰ هزار هکتار آن تحت کشت قراردادی قرار دارد. همچنین، ۸۹۰ هکتار کلزا نیز در مجموع زیر کشت قراردادی است. اولین محصول تحت کشت قراردادی در این استان گندم دیم بوده است که در سال ۱۴۰۳-۱۴۰۲ انجام شده است (Agricultural Jihad Organization of Kohgiluyeh and Boyer Ahmad Province, 2024). لذا، در این بررسی به عوامل مؤثر بر موفقیت کشاورزی قراردادی از دیدگاه کارشناسان در شهرستان پرداخته می‌شود.

با توجه به اهمیت کشاورزی قراردادی و نقش آن در توسعه پایدار بخش کشاورزی، مطالعات متعددی در سطح جهانی به بررسی عوامل موثر بر موفقیت آن پرداخته‌اند. اگرچه در کشور ما، تحقیقات در این زمینه محدود بوده است، اما تلاش‌هایی برای شناسایی و تحلیل عوامل موثر بر کشاورزی قراردادی صورت گرفته است. شهبان‌زاده و همکاران (Shabanzadeh et al., 2015) با استفاده از روش تحلیل عاملی (FA) نشان دادند که متغیرهای موثر بر انعقاد کشت قراردادی در شهرستان مشهد شامل دسترسی مناسب و آسان به بازار، دسترسی به اطلاعات مربوط به بازار محصول، اطمینان از تامین مالی، فراهم نمودن تکنولوژی لازم جهت کشت محصول، فراهم نمودن اطلاعات ترویجی لازم، دسترسی به یک درآمد ثابت و مطمئن، کمک به تامین نهاده‌های مورد نیاز کشاورز، کمک به افزایش کیفیت محصول و کاهش ریسک قیمتی می‌باشد. دلیری و همکاران (Daliri et al., 2018) با استفاده از نرم‌افزار لیزرل و تحلیل کوواریانس نشان دادند که متغیرهای موثر بر پذیرش قراردادهای آبی محصولات کشاورزی برنج کاران شهرستان ساری شامل میزان درجه آزادی عمل، درجه ریسک‌گریزی کشاورز، نگرش بازاری،

تامین نیاز مالی کشاورز و میزان شناخت و اعتماد کشاورز به بازار آبی می‌باشد. گلستانیان و همکاران (Golestanian et al., 2019) با استفاده از مدل لوجیت ترکیبی نشان دادند که متغیرهای موثر بر انتخاب قراردادهای کشاورزی در شهرستان بردسیر شامل سن، سطح زیر کشت، سابقه‌ی کشاورزی، مالکیت، تحصیلات، تنوع محصول و سابقه‌ی شرکت در قراردادهای کشاورزی می‌باشند. طبق یافته‌های مطالعه شهینوازی (Shahnavazi, 2020)، واگذاری زمین و دریافت اجاره هنگام برداشت و پرداخت به موقع درآمد فروش، مؤثرترین عوامل در میزان سودآوری زراعت کلزا در استان آذربایجان شرقی بوده و بیش‌ترین نقش را در تصمیم‌گیری بهره‌بردار در خصوص پذیرش یا عدم پذیرش کشاورزی قراردادی دارند. درکه و همکاران (Darakeh et al., 2020) در بررسی کارکردها و چالش‌های کشاورزی قراردادی در استان کرمانشاه با استفاده از روش مصاحبه با ۲۷ نفر از کشاورزان قراردادی نشان دادند که مدیریت ریسک تأمین مواد خام برای کارخانجات، ترویج و توسعه کشاورزی، ایجاد برند و اعتبار و ایجاد اشتغال به عنوان کارکرد کشاورزی قراردادی می‌باشند و چالش‌های کشاورزی قراردادی نیز شامل مشکلات مربوط به عدم پایداری کافی به تعهدات اجرای قرارداد، مشکلات مربوط به مرحله راه‌اندازی و توسعه طرح‌های کشاورزی قراردادی است. ابرقویی و همکاران (Abarghoi et al., 2021) در بررسی تمایل پسته‌کاران استان یزد به مشارکت در قراردادهای کشاورزی از فرآیند تجزیه و تحلیل سلسله مراتبی استفاده کردند. نتایج نشان داد عدم قطعیت بازار نهاده‌ها مهم‌تر از عدم قطعیت بازار ستاده‌ها در تصمیم‌گیری کشاورزان برای مشارکت در قراردادهای کشاورزی می‌باشد. همچنین، کشاورزان تمایل دارند تا ریسک خود را از راه انتخاب بنگاه‌های کشاورزی برای انعقاد قرارداد در مقایسه با انتخاب دولت و سازمان‌های مردم‌نهاد به کمینه برسانند و از این راه نهاده‌ها و کمک‌های فنی را دریافت کنند. حسین‌آبادی و همکاران (Hosseiniabadi et al., 2022) با روش تحلیل فرایند شبکه ANP نشان دادند که کشاورزی قراردادی گوجه فرنگی در استان کرمانشاه منجر به افزایش عملکرد و کاهش مصرف آب شده و کشاورزان همواره گوجه فرنگی را با قیمت بالاتر از قیمت بازار به شرکت پشتیبان فروخته‌اند. افزایش درآمد در هکتار کلیدی‌ترین عامل از منظر کشاورزان و متغیر کنترل قیمت مواد خام مورد نیاز شرکت اصلی‌ترین عامل موفقیت کشاورزی قراردادی در منطقه بوده است. مورالس و همکاران (Morales et al., 2013) در پژوهشی با استفاده از مدل لوجیت دریافتند، عواملی که بر پذیرش کشاورزی قراردادی توسط کشاورزان جنوب شیلی تأثیر می‌گذارد شامل سن، جنسیت، سطح تحصیلی، ریسک‌گریز بودن، نوع تولید، مساحت مزرعه و نوع مالکیت می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد که

تولیدکنندگان با سطوح تحصیلی بالا، مزارع بزرگ و تولید معطوف به بازار صادراتی از سیستم کشاورزی قراردادی بیشتر استفاده می‌کنند. پژوهش عبدلی و الحسن (Abdulai & Al-hassan, 2016) در مورد اثرات کشت قراردادی بر درآمد کشاورزان خرده فروش سویا در کریدور شرقی منطقه شمال غنا نشان داد که دسترسی به بازار آماده، اعتبار و خدمات افزایشی بر مشارکت کشاورزان در کشاورزی قراردادی تأثیر مثبت دارد. کاگوریا (Kagwiria, 2017)، به بررسی عوامل موثر بر کشاورزی قراردادی در کنیا پرداختند. نتایج تحلیل رگرسیونی نشان داد که کیفیت محصولات تولیدی، رقابت بازار، هزینه تولید و قیمت‌گذاری مواد غذایی بر کشاورزی قراردادی تأثیر مثبتی دارند. نتایج پژوهش آنجانی و همکاران (Anjani et al., 2018) با استفاده از تحلیل حداقل مربعات در زمینه مزایای کشاورزی قراردادی بر درآمد کشاورزان و عوامل تعیین‌کننده مشارکت در کشاورزی قراردادی نشان داد که دسترسی به اعتبار سازمانی، اندازه مزرعه و مالکیت شخصی به طور قابل توجهی بر مشارکت کشاورزان در کشاورزی قراردادی تأثیر داشته است. میگلانی و همکاران (Miglani et al., 2018) در مطالعه‌ای به بررسی مشارکت کشاورزان در کشاورزی قراردادی محصولات پیاز و سیب‌زمینی در استان‌های منتخب غرب هند پرداختند. جهت دستیابی به این هدف از تحلیل رگرسیون استفاده شد. نتایج نشان داد که شرایط کشاورزی-اقلیمی، موقعیت مالی، انتظار کشاورزان از بازده در قرارداد، تجربه گذشته آن‌ها، نقص در بازارهای ورودی و خروجی کشاورزی دلایل مهم برای موفقیت و مشارکت کشاورزان در کشاورزی قراردادی است. کانانا (Kanana, 2019) عوامل موثر بر عملکرد کشاورزی قراردادی کشاورزان در منطقه مرو در کنیا را با استفاده از تحلیل رگرسیون چندگانه و همبستگی مورد بررسی قرار داد. این مطالعه نشان داد که سطح تحصیلات، سن، جنسیت، رضایت و تجربه کشاورز، آموزش، پوشش بیمه‌ای، وام و تسهیلات و عوامل جامعه‌شناختی بر مشارکت کشاورزان در کشاورزی قراردادی تأثیرگذار است. کشاورزان با آموزش‌های ارائه شده مشارکت بیشتر و عوامل جامعه‌شناختی کم‌ترین تأثیر را بر عملکرد کشاورزی قراردادی در بین کشاورزان داشتند. این مطالعه همچنین نشان داد که میانگین درآمد سالانه کشاورز پس از پیوستن به کشاورزی قراردادی افزایش یافته است و این به عملکرد بالا و قیمت‌های بالا به بازارهای قراردادی مرتبط است. باهارا (Behera, 2019) در پژوهشی به بررسی نقش کشاورزی قراردادی در بهبود وضعیت کشاورزان پرداخت. نتایج مدل لجستیک نشان داد که احتمال مشارکت در قراردادها بیش از همه تحت تأثیر اندازه زمین، میزان اراضی دارای آبیاری، دسترسی به نیروی کار خانوار و فاصله تا بازار قرار دارد. همچنین مشخص شد خانوارهایی که تعداد مردان بیشتری

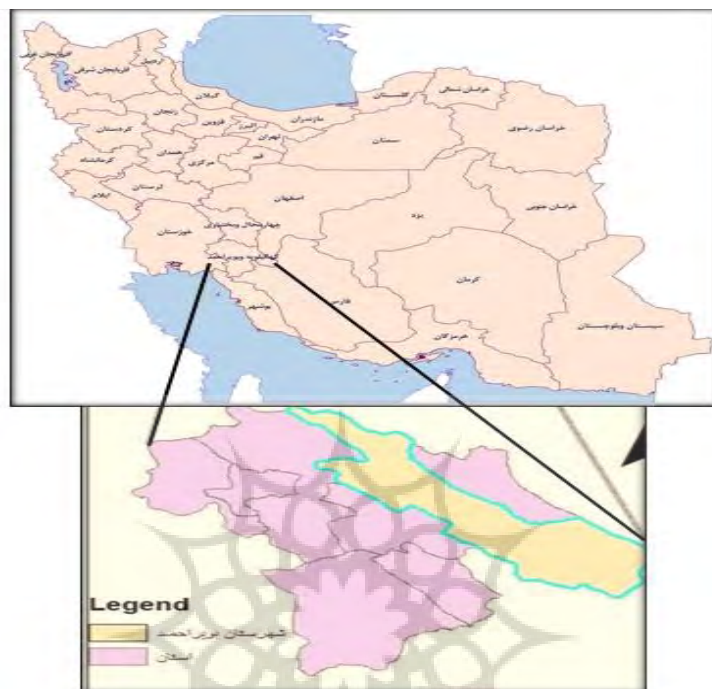
دارند، کمتر در کشاورزی قراردادی مشارکت می‌کنند؛ در حالی که افزایش نیروی کار زن احتمال مشارکت را افزایش می‌دهد. وان سونگ و همکاران (Van Song et al., 2020) در مطالعه‌ای برای ارتقای قراردادهای کشاورزی بین شرکت‌ها و کشاورزان در ویتنام از دو روش تحلیل عاملی اکتشافی و تحلیل رگرسیون با داده‌های پیمایشی استفاده کردند. نتایج نشان داد که چند عامل وجود دارد که به طور معناداری بر میزان مشارکت کشاورزان در ارتقای قراردادهای کشاورزی تأثیر می‌گذارد. این عوامل شامل تعهد و اشتراک منافع، ریسک بین کشاورزان و شرکت‌ها، قیمت‌گذاری و آگاهی خانوارها در مورد مزایای حاصل از قراردادهای کشاورز با شرکت‌ها می‌باشد. راندهی و همکاران (Rondhi et al., 2020) با بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت کشاورزان در کشاورزی قراردادی در اندونزی با استفاده از رگرسیون لجستیک به این یافته رسیدند که سن، جنسیت، تحصیلات، اندازه خانوار، تجربه کشاورزی، مساحت مزرعه، عضویت در تعاونی، خدمات تعاونی، عضویت در گروه‌های کشاورزی عوامل تأثیرگذار بر تصمیم کشاورزان برای شرکت در کشاورزی قراردادی هستند. افزون بر این آموزش، اندازه زمین و ترویج کشاورزی تأثیر مثبتی بر تصمیمات کشاورزان دارد. در این میان خدمات تعاونی تأثیر منفی دارد و خدمات ترویج کشاورزی بیش‌ترین تأثیر را بر مشارکت در کشاورزی قراردادی دارد. یافته‌های مطالعه گانسکارا و همکاران (Gunasekara et al., 2021) در مورد عوامل مؤثر بر تغییر کشت با شیوه‌های کشاورزی قراردادی در مینوگودا، سریلانکا نشان داد که پتانسیل بازار و سازگاری اقلیمی کشاورزی از عوامل اصلی تأثیرگذار بر ترجیح کشاورزان برای کشت قراردادی است. علاوه بر این، نتایج نشان داد که حمل و نقل و چارچوب قانونی، تضمین بازار، اعتبار منبع بذر و عملکرد محصول بر خرید بذر از شرکت در کشاورزی قراردادی تأثیر دارد. نتایج تحلیل رگرسیونی پژوهش لوکیاس و همکاران (Loquias et al., 2022)، در مورد عوامل مؤثر بر مشارکت در کشاورزی قراردادی در فیلیپین نشان داد که آموزش، تجربه کشاورزی و حمایت مالی دولت به طور قابل‌توجهی بر مشارکت کشاورزی قراردادی تأثیر می‌گذارد. نتایج بر اهمیت مهارت‌ها و دانش فنی و حمایت مالی در تصمیم‌گیری‌هایی مانند مشارکت در قرارداد تأکید کرد. همچنین نتایج نشان می‌دهد که کشاورزان قراردادی سود بیشتری نسبت به کشاورزان غیرقراردادی کسب می‌کنند که ممکن است به معنای بهتر بودن کشاورزی قراردادی باشد. چن و ژو (Chen & Zhou, 2023) در مطالعه‌ای به نقش کشاورزی قراردادی در فناوری کشاورزی هوشمند در کاشت برنج پرداختند. نتایج تحلیل رگرسیونی پژوهش نشان داد که دولت می‌تواند با افزایش تبلیغات و حمایت از کشاورزی قراردادی، کشاورزان را برای مشارکت فعالانه در کشاورزی قراردادی ترغیب کند.

همچنین کشاورزی قراردادی باعث افزایش درآمد غیرکشاورزی کشاورزان و درآمد کلی خانوارهای آنها می‌شود.

مطالعات پیشین نشان دادند که عوامل مختلفی اقتصادی-حمایتی، عوامل فردی، عضویت در گروه‌های کشاورزی، آگاهی‌بخشی و ریسک‌پذیری کشاورزان می‌توانند بر موفقیت کشاورزی قراردادی تاثیرگذار باشند. در حالی که مطالعات قبلی از روش‌های کمی استفاده کرده‌اند، این پژوهش از روش کیفی مصاحبه‌های عمیق با کارشناسان جهاد کشاورزی که نقش کلیدی در اجرای این طرح دارند استفاده می‌کند تا به درک عمیق‌تری از موضوع دست یابد. لذا هدف پژوهش حاضر تبیین عوامل موثر بر موفقیت کشاورزی قراردادی از دیدگاه کارشناسان جهاد کشاورزی شهرستان بویراحمد و دسته‌بندی این عوامل است.

مواد و روش‌ها

شکل ۱ موقعیت جغرافیایی شهرستان بویراحمد را نشان می‌دهد. شهرستان بویراحمد یکی از شهرستان‌های استان کهگیلویه و بویراحمد است که در محدوده جغرافیایی ۵۰ درجه و ۳۱ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۵۳ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۲۱ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی نسبت به نصف‌النهار گرینویچ، در بخش‌های شمالی و شمال شرقی استان واقع شده است. این شهرستان از شمال به شهرستان دنا، از غرب به شهرستان کهگیلویه، از شرق به شهرستان اقلید و از جنوب به شهرستان‌های سپیدان و نورآباد ممسنی محدود می‌شود. بر اساس تقسیمات سیاسی سال ۱۳۹۰، این شهرستان با وسعتی معادل ۴۲۵۶ کیلومترمربع حدود ۴۵/۲۷ درصد از مساحت کل استان را به خود اختصاص داده است.

شکل ۱- موقعیت جغرافیایی شهرستان بویراحمند

جامعه آماری این تحقیق شامل کارشناسان مطلع جهاد کشاورزی شهرستان بویراحمند در حوزه کشاورزی قراردادی بود. با توجه به انجام پژوهش با رویکرد کیفی، از نمونه‌گیری هدفمند و ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته برای گردآوری داده‌ها استفاده شد. نمونه‌گیری هدفمند نوعی نمونه‌گیری غیراحتمالی و هدفدار است که طی آن پژوهشگر به‌صورت آگاهانه افرادی را انتخاب می‌کند که در خصوص پدیده اصلی یا مفهوم کلیدی مورد مطالعه، تجربه مستقیم و مرتبط دارند (Ranjbar et al., 2012). در این پژوهش، متناسب با اهداف تحقیق، از سؤالات باز-مانند «عوامل مؤثر بر موفقیت کشاورزی قراردادی چیست؟»- استفاده شد. سؤالات بسته به پاسخ مصاحبه‌شونده تغییر می‌کردند تا امکان دریافت داده‌هایی کامل، غنی و متنوع فراهم شود. معیارهای انتخاب مشارکت‌کنندگان شامل سابقه کاری، آگاهی درباره کشاورزی قراردادی، تمایل همکاری و توانایی بیان مناسب بود. روند جمع‌آوری اطلاعات

تا زمانی ادامه یافت که پاسخ‌های جدید حاوی داده تازه‌ای نبود و اشباع^۱ نظری حاصل شد. در این پژوهش کاربردی، از روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد^۲ استفاده شد که از جمله روش‌های بنیادی در تحقیقات کیفی است. این روش نخستین بار در سال ۱۹۶۷ توسط بارنی گلیزر و انسلم اشتراوس در کتاب کشف نظریه از طریق پژوهش مبتنی بر داده‌ها معرفی شد. نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، رویکردی استقرایی و اکتشافی دارد؛ بدین معنا که به‌جای اتکا به نظریه‌های از پیش تعیین‌شده، پژوهشگر را قادر می‌سازد نظریه را به‌صورت برآمده از دل داده‌ها تدوین کند. در این روش، داده‌های خام طی فرایندی نظام‌مند به کدها، کدهای مشابه به مقوله‌ها و در نهایت مقوله‌ها به نظریه تبدیل می‌شوند (Yassalari Pashghi et al., 2022).

کدگذاری باز فرایندی تحلیلی است که طی آن مفاهیم شناسایی و ویژگی‌ها و ابعاد آن‌ها در داده‌ها کشف می‌شود. کدگذاری محوری مرحله‌ای است که در آن مقوله‌ها به زیرمقوله‌های خود مرتبط شده و روابط میان مقوله‌ها در سطح ویژگی‌ها و ابعاد ترسیم می‌گردد. در این مرحله، پژوهشگر یک مقوله اصلی از کدگذاری باز را به‌عنوان پدیده محوری انتخاب کرده و سایر مقوله‌ها را بر اساس الگوی ارتباطی به آن پیوند می‌دهد. این مرحله معمولاً شامل ترسیم الگوی کدگذاری است که روابط میان شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها را نشان می‌دهد (Afkhami et al., 2019). در ادامه کدگذاری محوری، مقوله‌های اصلی با یکدیگر مرتبط شده و زمینه شکل‌گیری مدل زمینه‌ای فراهم آمد. این مرحله شامل شش مؤلفه مطرح‌شده در الگوی پارادایمی اشتراوس و کوربین^۳ بود که این مؤلفه‌ها عبارت‌اند از:

۱. شرایط علی: شرایطی که به شکل‌گیری پدیده مرکزی منجر می‌شوند.
۲. پدیده مرکزی: رویداد یا مسئله‌ای که مجموعه‌ای از کنش‌ها و تعاملات با هدف کنترل و مدیریت آن شکل می‌گیرد.
۳. شرایط زمینه‌ای: شرایط بسترساز خاص که بر نحوه انتخاب و اجرای راهبردها اثر می‌گذارند.
۴. شرایط مداخله‌گر: عوامل بسترساز عام که به‌طور گسترده بر راهبردها اثر گذارند.

---

1. Saturation
2. Grounded Theory
3. Paradigm model of Strauss and Corbin

۵. راهبردها: کنش‌ها یا کنش‌های متقابلی که برای کنترل، مدیریت و پاسخ‌گویی به پدیده مرکزی انجام می‌شود.

۶. پیامدها: نتایج و دستاوردهای ناشی از به‌کارگیری راهبردها (Corbin & Strauss, 1990).
بر این اساس، با ۱۵ نفر از کارشناسان جهاد کشاورزی از طریق نمونه‌گیری گلوله‌برفی مصاحبه انجام شد. در این پژوهش، علاوه بر یادداشت‌برداری از سخنان مشارکت‌کنندگان، کل فرایند مصاحبه با کسب رضایت آنان ضبط گردید. سپس با گوش‌دادن مکرر به فایل‌های صوتی، پاسخ‌های مرتبط استخراج و در قالب کدها دسته‌بندی شد.

برای شناسایی کلمات کلیدی و برجسته در داده‌های کیفی و دستیابی به تصویری کلی از مضامین اصلی مطرح‌شده در مصاحبه‌ها، از ابزار ابرکلمه^۱ استفاده شد. ابرکلمه، بازنمایی بصری وزن‌دار از فراوانی واژگان در متن است و می‌تواند محتواها و موضوعات غالب را به شکلی گرافیکی نشان دهد (Nezhyva et al., 2022).

نتایج و بحث

سوال‌های پژوهش عبارت بودند از چه عواملی بر موفقیت کشاورزی قراردادی تأثیرگذار است؟ موفقیت کشاورزی قراردادی چه پیامدهایی را برای کشاورزان داشته است؟

برای پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها، از مصاحبه‌های عمیق با دو گروه اصلی شامل کارشناسان محلی و کشاورزان مشارکت‌کننده در طرح کشت قراردادی استفاده شد. هدف از این مصاحبه‌ها، دستیابی به دیدگاه‌ها، تجربه‌های زیسته و تحلیل‌های دقیق درباره فرایند اجرا و پیامدهای کشت قراردادی در سطح محلی بود. پس از گردآوری داده‌ها، تحلیل کیفی با استفاده از کدگذاری باز آغاز شد. در این مرحله، متن کامل مصاحبه‌ها چندین بار با دقت مرور شد تا مفاهیم کلیدی، مضامین پرتکرار و نکات برجسته استخراج و دسته‌بندی شوند. این فرایند به شناسایی الگوهای فکری، چالش‌ها، فرصت‌ها و عوامل مؤثر بر موفقیت یا ناکامی کشت قراردادی از منظر مشارکت‌کنندگان منجر شد. در مجموع، ۵۱ مفهوم شناسایی و در ۱۱ مقوله اصلی طبقه‌بندی گردید (جدول ۱).

در حوزه شرایط علی، مهم‌ترین مقوله، اعتمادسازی دولت در میان کشاورزان بود. این مقوله شامل موضوعاتی همچون: اطمینان از خرید تضمینی محصول توسط دولت، کاهش نگرانی کشاورزان نسبت به کشت محصولات جدید از طریق آموزش و پشتیبانی، ایجاد آگاهی نسبت به بازار آینده با ارائه

اطلاعات به موقع و پرداخت خسارت در صورت بروز مشکلات است. چنین اقداماتی زمینه اعتماد و تمایل بیشتر کشاورزان به مشارکت در کشاورزی قراردادی را فراهم می‌کند. در بخش شرایط زمینه‌ای، ویژگی‌های فردی و طبقاتی کشاورزان نقش مهمی داشت. تحلیل مصاحبه‌ها نشان داد کشاورزان با سطح تحصیلات بالاتر تمایل بیشتری برای مشارکت دارند و معمولاً سطح زیرکشت گسترده‌تری نیز دارند. یکی از کارشناسان در تأیید این موضوع اظهار داشت: «بیشتر کشاورزان ما مسن هستند و هرچقدر درباره طرح توضیح می‌دهیم، متوجه جزئیات نمی‌شوند». بر این اساس می‌توان گفت ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کشاورزان بر میزان مشارکت و موفقیت در طرح کشاورزی قراردادی اثرگذار است.

ویژگی‌های حرفه‌ای کشاورز نیز از دیگر ابعاد مهم شناسایی شده بود. از نظر کارشناسان، مالکیت زمین، تجربه قبلی در کشت قراردادی، و سطح دانش و آگاهی کشاورز از جمله عوامل اثرگذار بر موفقیت طرح هستند. همچنین معلوم شد کشاورزانی که از نظر اقتصادی ضعیف‌ترند، ریسک‌پذیری پایین‌تری دارند و ترجیح می‌دهند از فروش محصول و قیمت آن مطمئن باشند. در حوزه شرایط مداخله‌گر، عواملی مانند دانش فنی مروجان و استفاده به موقع از خدمات دولتی اهمیت داشت. آگاهی کارشناسان از شیوه‌های نوین و توانایی آن‌ها در توجیه کشاورز برای بستن قرارداد، از الزامات موفقیت طرح است. یکی از کارشناسان بیان کرد: «کارشناسی داریم که درباره طرح کشاورزی قراردادی آگاهی کافی ندارد و وقتی خودش درست توجیه نشده باشد، نمی‌تواند کشاورز را برای انعقاد قرارداد قانع کند».

خدمات حمایتی دولت نیز نقش اساسی در موفقیت طرح دارد. این خدمات شامل: تأمین نهاده‌ها با قیمت مناسب، توزیع کود تشویقی، حمل رایگان محصول به سیلو، پرداخت به موقع مطالبات، ارائه تسهیلات کم‌بهره، استفاده از ادوات دولتی، و پرداخت خسارت بیمه پس از برداشت محصول است. یکی از کارشناسان با اشاره به اهمیت حمل رایگان گفت: «با حمل رایگان محصول، کشاورز نگرانی بابت هزینه حمل و نقل ندارد و محصولش هم به موقع به سیلو می‌رسد». در بخش راهبردها، مهم‌ترین مقوله مربوط به بازاریابی و فروش بود. موفقیت پایدار کشاورزی قراردادی مستلزم اتخاذ راهبردهای مؤثر در حوزه بازار است؛ از جمله کاهش نقش واسطه‌ها، تسهیل دسترسی به بازار فروش، ارائه اطلاعات بازار، ارتقای کیفیت محصول و بهبود مستمر فرایند تولید. کارشناسان در این باره اظهار داشتند: «وقتی کشاورز بداند محصولش را راحت و با قیمت مناسب می‌فروشد، انگیزه بیشتری برای تولید دارد». و همچنین: «در بعضی مواقع، واسطه‌ها و دلالان می‌توانند روی کشاورزی قراردادی اثر منفی بگذارند و مانع موفقیت آن شوند». شرایط کشت نیز به عنوان یکی از راهبردهای پژوهش مطرح شد. این شرایط شامل مناسب بودن خاک، اقلیم منطقه، خروج از نظام خرده‌مالکی و نوع محصول است. کارشناسان تأکید کردند: «قبل از کشت باید مطمئن باشیم شرایط محیطی مناسب باشد؛ یعنی خاک و

آب و هوای منطقه با محصول قراردادی سازگار باشد». براساس تحلیل مصاحبه‌ها، ایجاد انگیزه در کارشناسان و کشاورزان از عوامل کلیدی موفقیت طرح است. این امر می‌تواند از طریق ارائه تسهیلات، حمایت‌های مالی و آموزشی تقویت شود. همچنین، اطلاع‌رسانی رسانه‌ها و آشنایی کشاورزان با مزایای طرح می‌تواند مشارکت آن‌ها را افزایش دهد. در نهایت، پیامدهای موفقیت کشاورزی قراردادی شامل افزایش عملکرد در هکتار، بهبود کیفیت محصول و افزایش درآمد کشاورزان است. یکی از کارشناسان در این خصوص اظهار داشت: «اگر کشاورزی را برای قرارداد سال آینده تشویق کنیم ولی محصولش امسال کیفیت و کمیت لازم را نداشته باشد، دیگر به سراغ این طرح نمی‌آید». در ادامه، مفاهیم حاصل از کدگذاری محوری ارائه می‌شود.

جدول ۱- طبقات خرد و گسترده حاصل از مفاهیم (کدگذاری محوری)

فراوانی	کد باز (شاخص)	کد محوری (مولفه)
۷	سطح تحصیلات کشاورز	مشخصات فردی کشاورز
۱۰	سن کشاورز	
۷	مکان زندگی کشاورز	ویژگی حرفه‌ای
۶	ریسک‌پذیری کشاورز	
۱۰	تجربه کشاورز از قرارداد سال قبل	
۷	مالکیت زمین کشاورزی	
۱۲	اندازه مزرعه	
۵	دانش و تجربه قبلی کشاورز (دانش بومی)	
۱۳	دانش کارشناس در خصوص طرح	
۱۳	تعداد مروجان بیشتر در این زمینه	دانش و اطلاع‌رسانی مروج
۸	ارائه روش‌های نوین (تکنولوژی مدرن)	
۱۱	ارائه کارگاه‌های آموزشی از طرف جهاد کشاورزی	
۱۰	کسب آگاهی از مفاد و محتوای قرارداد	
۱۳	اطلاع‌رسانی به موقع درباره بستن قرارداد	
۱۰	حضور به موقع کارشناس سر زمین کشاورز در فصول کاشت، داشت و برداشت	
۸	افزایش کیفیت نهاده‌ها	بهبود بازدهی
۱۲	افزایش عملکرد محصول (عملکرد در هکتار)	
۹	عملکرد محصول در سال گذشته	
۱۱	درآمد حاصل از کشت قراردادی	

	وضعیت دلالت و واسطه ها در منطقه	۱۴
	دسترسی راحت به بازار فروش	۱۱
بازاریابی و فروش	دسترسی راحت به اطلاعات مربوط به بازار محصول	۹
	افزایش کیفیت محصول تحت کشت قراردادی	۱۱
	کیفیت محصول سال قبل	۹
	ریسک بازاریابی محصول	۸
	بهبود معیشت کشاورزان طرف قرارداد	۴
	موقعیت مالی کشاورز	۸
وضعیت طبقاتی	اشتغال غیر مزرعه ای (غیر کشاورزی)	۳
	درآمد غیر کشاورزی	۵
	تامین نهاده‌ها (کود و بذر) به قیمت مناسب	۱۳
	توزیع کود با توجه به سطح زیر کشت	۱۰
استفاده از خدمات دولتی	حمل رایگان محصول به سیلو	۱۳
بهنگام	پرداخت به موقع مطالبات گندم کاران	۱۲
	گذاشتن ادوات در اختیار کشاورزان طرف قراردادی	۱۰
	ارائه وام با سود پایین و بازپرداخت طولانی	۱۱
	دریافت خسارت بیمه بعد از برداشت و فروش محصول	۹
	راستی آزمایی	۱۲
اعتماد سازی دولت در	اطمینان از خرید تضمینی محصولات تولیدی	۱۱
کشاورزان	نگرانی کشاورز از تولید محصول جدید	۸
	شناخت و اعتماد به بازار آینده	۱۰
	پرداخت به موقع خسارات و هزینه‌ها توسط دولت	۱۲
	سازگار بودن محیط (خاک) برای کشت	۱۲
شرایط کشت	سازگار بودن اقلیم برای کشت (آب و هوا)	۱۳
	خارج شدن کشاورزی از خرده مالکی	۹
	نوع محصول کشت شده	۸
	تنوع محصول (کشت محصولات متفاوت)	۵
زراعی	معرفی ارقام جدید برای کشت	۸
	تاثیر مسائل سیاسی بر کارشناس	۷
انگیزشی	ایجاد انگیزه در کارشناس و مروج	۱۱
	ایجاد انگیزه و دلگرمی در کشاورزان	۱۱
	فرهنگ سازی استفاده از طرح کشت قراردادی در استان (نقش رسانه‌ها)	۹

در جدول ۱، نمونه‌ای از کدگذاری مقولات ارائه شده است. پس از آن، ابرکلمات کلیدی بر اساس داده‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها تولید شد و کلمات پرتکرار در شکل ۲ به نمایش درآمد. همان‌گونه که در تصویر مشاهده می‌شود، عباراتی نظیر وضعیت دلالتان و واسطه‌ها در منطقه، سازگاری اقلیم، تأمین نهاده‌ها با قیمت مناسب، حمل رایگان محصول به سیلو، تعداد بیشتر مروجان فعال در این حوزه، دانش کارشناسان درباره طرح و اطلاع‌رسانی به‌موقع از جمله واژگان پرتکرار هستند که به دلیل بسامد بالاتر، با اندازه بزرگ‌تری نسبت به سایر کلمات در ابرکلمات نشان داده شده‌اند.

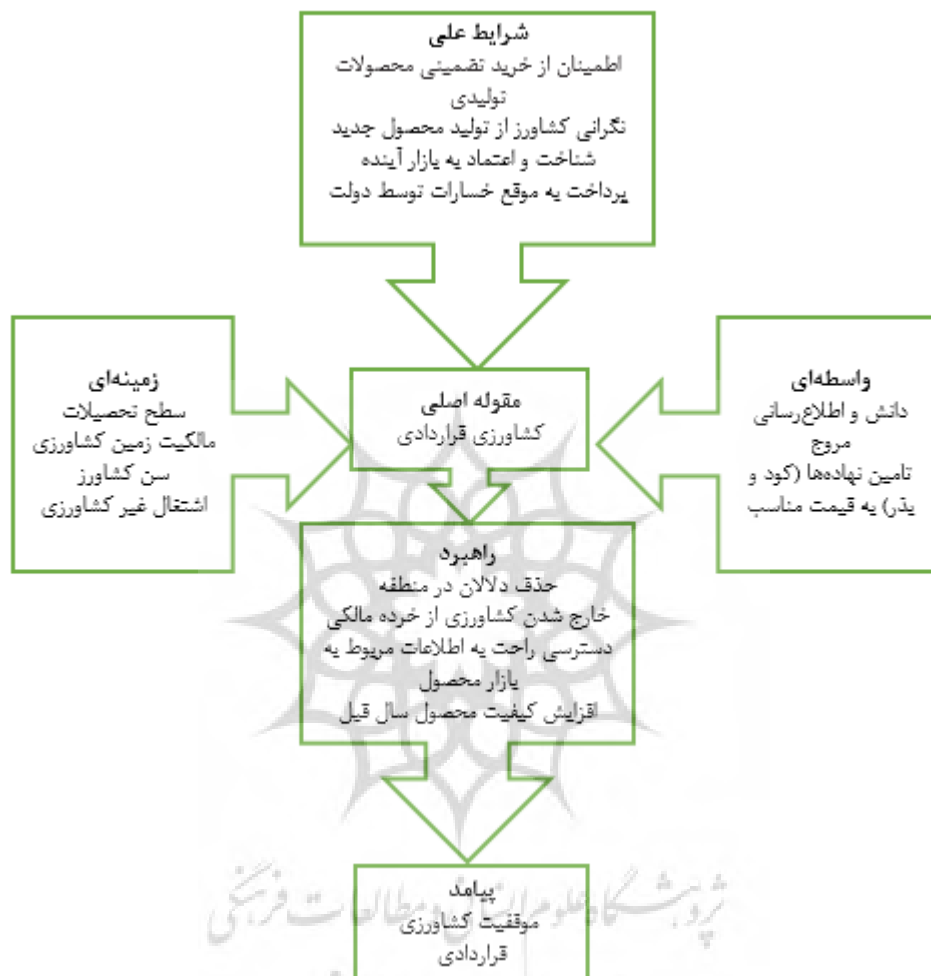
شکل ۲- ابرکلمات حاصل از پژوهش

مأخذ: یافته‌های پژوهش

در این مطالعه، مقوله اصلی «موفقیت کشاورزی قراردادی» بود و سایر مقوله‌ها ابعاد شریاطی، راهبردی و پیامدی مدل را تشکیل می‌دادند. بنابراین، در ادامه به تبیین هر یک از این مقوله‌ها پرداخته می‌شود. بر اساس اظهارات شرکت‌کنندگان، می‌توان نتیجه گرفت که کشاورزی قراردادی به‌عنوان مقوله اصلی، الگویی نوین در تولید محصولات کشاورزی است که موفقیت آن مستلزم اعتمادسازی میان دولت و کشاورزان است. این اعتماد از طریق اقداماتی مانند خرید تضمینی محصول، پرداخت به‌موقع خسارات، ارائه آموزش‌های لازم و ایجاد اطمینان از وجود بازار آینده تقویت می‌شود. عوامل فردی و حرفه‌ای

کشاورزان، از جمله سطح تحصیلات، مالکیت زمین، تجربه کاری و وضعیت اقتصادی نیز نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت این الگو دارند. علاوه بر این، حمایت‌های دولتی مانند تأمین نهاده‌ها، ارائه وام‌های کم‌بهره و فراهم‌سازی تسهیلات حمل‌ونقل، به بهبود عملکرد کشاورزان و افزایش تمایل آنان به مشارکت در طرح کمک می‌کند. از سوی دیگر، بازاریابی و فروش محصول به‌عنوان محور اصلی موفقیت کشاورزی قراردادی نیازمند کاهش نقش واسطه‌ها، تسهیل دسترسی به بازار و ارتقای کیفیت محصولات است. همچنین، سازگاری محیطی (شرایط خاک و اقلیم) و کاهش پراکندگی و خرده‌مالکی از عوامل مهم اجرای موفق این طرح به شمار می‌روند. در مجموع، اتخاذ راهبردهای اثربخش و توجه به نیازها و دغدغه‌های کشاورزان می‌تواند به تحقق اهداف کشاورزی قراردادی و دستیابی به توسعه پایدار در این بخش منجر شود.

شکل ۳- مدل پارادایمی نهایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

به طور کلی، نتایج پژوهش نشان داد که ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای کشاورزان، دانش و اطلاع‌رسانی مروج، افزایش بهره‌وری، بازاریابی و فروش، وضعیت طبقاتی، استفاده بهنگام از خدمات دولتی، اعتمادسازی دولت در کشاورزان، شرایط کشت، عوامل زراعی و مؤلفه‌های انگیزشی بر موفقیت

کشاورزی قراردادی تأثیرگذار هستند. یافته‌ها نشان داد که از نظر کارشناسان، کشاورزانی که تحصیل کرده و از قشر جوان هستند، تمایل بیشتری به کشت قراردادی دارند. افراد جوان معمولاً دارای روحیه ریسک‌پذیر و پیشرو بوده و این امر نشان‌دهنده تمایل آنان به پذیرش روش‌های نوین در کشاورزی است؛ که با پژوهش آنجانی و همکاران (Anjani et al., 2018)، گلستانی و همکاران (Golestanian et al., 2019)، کانانا (Kanana, 2019)، راندهی و همکاران (Randhi et al., 2023) و مورالیس و همکاران (Morales et al., 2013) همسو می‌باشد.

نتایج همچنین نشان داد که دانش و اطلاع‌رسانی مروج از عوامل مؤثر بر موفقیت است، که با پژوهش شعبان‌زاده و همکاران (Shabanzadeh et al., 2015) و هوانگ (Huang, 2023) همسو می‌باشد. تأثیر افزایش بهره‌وری نیز با پژوهش‌های کانانا (Kanana, 2019)، گانسکارا و همکاران (Ganskara et al., 2021)، حسین‌آبادی و همکاران (Hosseinabadi et al., 2022) و چن و ژو (Chen & Zou, 2023) همخوانی دارد. بازاریابی و فروش محصولات نیز با یافته‌های شعبان‌زاده و همکاران (Shabanzadeh et al., 2015)، عبدلی و الحسن (Abduali & Alhassan, 2019) و کاگیو (Kaguya, 2017) در خصوص تسهیل دسترسی به بازار همسو است.

در حوزه وضعیت طبقاتی و تأثیر موقعیت مالی کشاورز، یافته‌ها با پژوهش میگلانی و همکاران (Miglani et al., 2018) تطابق دارد. همچنین، مقوله عمل به تعهدات دولت با پژوهش شهنازی (Shahnavazi, 2020) و گانسکارا و همکاران (Ganskara et al., 2021) و اعتمادسازی دولت در کشاورزان با پژوهش گانسکارا و همکاران (Ganskara et al., 2021) همسو است. مقوله عوامل زراعی با پژوهش گلستانی و همکاران (Golestanian et al., 2019) و عضویت در تعاونی‌ها و گروه‌های کشاورزی با پژوهش هوانگ (Huang, 2023) و راندهی و همکاران (Randhi et al., 2023) تطابق دارد.

این پژوهش ضمن شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت کشاورزی قراردادی، زیرطیقات هر عامل را نیز مشخص کرده است که می‌تواند در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های آینده مفید واقع شود. بر اساس نتایج به‌دست آمده، برای توسعه کشاورزی قراردادی پیشنهاد می‌شود دسترسی کشاورزان به نهاده‌ها و منابع مالی از طریق ارائه وام‌های کم‌بهره، تسهیلات مالی و حمایت‌های دولتی و خصوصی به‌منظور کاهش ریسک در کشت محصولات جدید و تأمین تجهیزات و ادوات کشاورزی افزایش یابد. برای مثال، شرکت‌ها یا دولت می‌توانند برای کاشت و پرورش محصولات، تسهیلات و وام ارائه دهند و در

صورت بروز خسارت (مانند سرمازدگی یا سیل)، شرایط مشخصی برای جبران آن تعریف کنند. این اقدامات از ریسک مالی کشاورزان می‌کاهند. علاوه بر این، تعیین قیمت تضمینی برای محصولات کشاورزی می‌تواند ریسک کاهش قیمت در بازار را کاهش دهد. از سوی دیگر ارائه آموزش‌ها و ترویج‌های به‌موقع و مؤثر برای ایجاد انگیزه در سایر کشاورزان نیز موضوع مهمی است که باید مورد توجه قرار گیرد. ابتدا مروجان تکنولوژی باید منابع و شرایط لازم برای پذیرش کشاورزی قراردادی در مناطق مورد مطالعه را تبیین کنند. کارشناسان باید تلاش کنند محیطی حمایتی و مساعد برای کشاورزان فراهم آورند تا آن‌ها با اطمینان خاطر به سمت کشاورزی قراردادی روی آورند و سپس آموزش‌های ترویجی مربوط به این شیوه کشت را ارائه دهند. در نهایت نیز تمرکز باید بر کشاورزان با سطح کشت بالاتر به‌عنوان گروه هدف باشد تا پذیرش این طرح توسط آنان راه را برای کشاورزان خرده‌مالک نیز هموار سازد و احتمال موفقیت طرح افزایش یابد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

1. Abarghoi, M.M., Ahmadpour-Barazjani, M., Mohammadi, H., & Salarpour, M. (2021), Investigating the Tendency of Pistachio Producers in Yazd Province to Participate in Contract Farming. *Agricultural Economics Research*, 13(2), 127-154. [In Persian]
2. Abdulai, Y., & Al-hassan, S. (2016). Effects of contract Farming on Small-hollder Soybean Farmers incom in the Eastern Corridor of the Northern region, Ghana.
3. Afkhami, K., Salavati, A., Ahmadi, K., & Irandoost, M. (2019). Explaining the concept of organizational participation and presenting a model for its evaluation in Iranian government organizations. *Quarterly Journal of Public Policy in Management*, 10(36), 1-16. [In Persian]
4. Agricultural Jihad Organization of Kohgiluyeh and Boyer Ahmad Province. (2024). Intra-organizational statistical yearbook. Unpublished.
5. Angreheni, D., Darma, R., & Asrul, L. (2022). The impacts contract farming on cultivation and postharvest practices on red chili farm in Magelang District, Indonesia. *Linguistics and Culture Review*, 6(3), 201-212. <https://doi.org/10.21744/lingcure.v6nS3.2120>
6. Anjani, K., Gaurav, T., Joshi, D. R. P. K., & Bhushana, K. (2018). Impact of contract farming on profits of smallholders evidence from cultivation of onion, okra, and pomegranate in India. *IFPRI-Discussion Papers*, (1787). <http://ebrary.ifpri.org/utils/getfile/collection/p15738coll2/id/133037/file/133250.pdf>
7. Barnes, P. W., Williamson, C. E., Lucas, R. M., Robinson, S. A., Madronich, S., Paul, N. D., Bornman, J. F., Bais, A. F., Sulzberger, B., Wilson, S. R., Andrady, A. L., McKenzie, R. L., Neale, P. J., & Zepp, R. G. (2019). Ozone depletion, ultraviolet radiation, climate change and prospects for a sustainable future. *Nature Sustainability*, 2(7), 569-579. <https://helda.helsinki.fi>
8. Behera, D. K. (2019). Farmer's participation in contract farming in India: A study of Bihar. *Agricultural Economics Review*, 20(2), 80-89. [10.22004/ag.econ.330643](https://doi.org/10.22004/ag.econ.330643)

9. Bellemare, M. F., & Bloem, J. R. (2018). Does contract farming improve welfare? A review. *World Development*, 112, 259-271.
<https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.08.018>
10. Ben Ayed, R., & Hanana, M. (2021). Artificial intelligence to improve the food and agriculture sector. *Journal of Food Quality*, 2021, 1-7.
<https://doi.org/10.1155/2021/5584754>
11. Bui, H. T. M., & Nguyen, H. T. T. (2021). Factors influencing farmers' decision to convert to organic tea cultivation in the mountainous areas of northern Vietnam. *Organic Agriculture*, 11, 51-61.
DOI:[10.1007/s13165-020-00322-2](https://doi.org/10.1007/s13165-020-00322-2)
12. Chen, J., & Zhou, H. (2023). The Role of Contract Farming in Green Smart Agricultural Technology. *Sustainability*, 15(13), 10600.
<https://doi.org/10.3390/su151310600>
13. Contract Agriculture, (2022). 71 Payam Mehr, Internal Monthly of Agricultural Bank, (217), 52-1. [In Persian]
14. Corbin, y., & Strauss, A. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, (13), 3-21.
15. Daliri, K., Hosseini Yakani, A., & Mojaverian, M. (2018). Factors affecting the acceptance of future contracts for agricultural products: a case study of rice farmers in Sari County. *Agricultural Economics and Development*, 26(102), 117-93. [In Persian]
[10.30490/AEAD.2018.73552](https://doi.org/10.30490/AEAD.2018.73552)
16. Darakeh, M., Zarafshani, K., & Sharafi, L. (2020). Functions and challenges of contract farming in Kermanshah province. *Quarterly Journal of Rural Research*, 258-273. [In Persian]
[10.22059/JRUR.2021.299968.1482](https://doi.org/10.22059/JRUR.2021.299968.1482)
17. FAO. (2013). Definition of Contract Farming in FAO. Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Contract_farming
18. Golestanian, M., Nabiian, S., & Mirzaei Khalilabad, H. (2019). Factors affecting the choice of agricultural contracts from the perspective of farmers in Bardsir County: Mixed Logit Method. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 2(51), 278-262. [In Persian]: [10.22059/IJAEDR.2019.274079.668699](https://doi.org/10.22059/IJAEDR.2019.274079.668699)
19. Gunasekara, H. S. W., Samaraweera, G. C., & Jayasundara, G. (2021). Factors Affecting on Shifting from Current Cultivation to Hot Pepper

- Cultivation along with Contract Farming Practices: A Case Study in Minuwangoda, Sri Lanka. <http://ir.kdu.ac.lk/handle/345/5177>
20. Hoang, V., & Nguyen, V. (2023). Determinants of small farmers' participation in contract farming in developing countries: A study in Vietnam. *Agribusiness*, 39(3), 836-853. <https://doi.org/10.1002/agr.21795>
  21. Hosseinabadi, H., Mohammadinejad, A., & Gilanpour, A. (2022). Socio-economic factors affecting the success of contract farming in Iran. *Journal of Agricultural Extension and Education Research*, 15(2), 36-19.[In Persian]<https://civilica.com/doc/1569176>
  22. Kagwiria, F. (2017). *Factors Influencing Contractual Farming In Kenya* (Doctoral dissertation, University of Nairobi). <http://hdl.handle.net/11295/101444>
  23. Kagwiria, F. R. I. D. A. H., & Gichuki, N. (2017). Factors influencing contractual farming in Kenya: A case of Buuri Constituency, Meru County, Kenya. *International Academic Journal of Information Sciences and Project Management*, 2(1), 161-178. <http://www.iajournals.org/articles/iajispm>
  24. Kanana, M. C. (2019). *Factors Influencing Performance Of Contract Farming In Kenya: A Case Of Sorghum Smallholder Farmers In Imenti North, Meru County, Kenya* (Doctoral dissertation, UoN). <http://erepository.uonbi.ac.ke/handle/11295/107357>
  25. Khanal, A. R., Mishra, A. K., Mayorga, J., & Hirsch, S. (2020). Choice of Contract Farming Strategies, Productivity, and Profits. *Journal of Agricultural and resource Economics*, 45(3), 589-604. <https://www.jstor.org/stable/27154086>
  26. Lipinska, I. (2013). Contemporary significance of the cultivation contract. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 27(1).
  27. Lipińska, I., & Stefkø, O. (2013). Cultivation contract as a Factor to improve the organization of the food processing Plant—legal and economic aspect. *Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich*, 100(4), 82-90. DOI: <https://doi.org/10.22630/RNR.2013.100.4.54>
  28. Loquias, M. P., Digal, L. N., Placencia, S. G., Astronomo, I. J. T., Orbeta, M. L. G., & Balgos, C. Q. (2022). Factors affecting participation in contract farming of smallholder cavendish banana

- farmers in the Philippines. *Agricultural Research*, 11(1), 146-154.
<https://doi.org/10.1007/S40003-021-00544-0>
29. Miglani, V., Kalamkar, S., & Shah, D. (2018). Farmers' participation in Contract Farming: A Case of White Onion and Chipgrade Potato Cultivation in Selected Provinces of Western India. *10.22004/ag.econ.277562*
  30. Morales, L., Pezoa, R. A. E., & Barrera, M. D. V. (2013). Factors that influence the use of contract farming by southern Chilean farmers. *Ciencia e investigación agraria: revista latinoamericana de ciencias de la agricultura*, 40(1), 43-53. , ISSN-e 0718-1620
  31. Nezhyva, L. L., Palamar, S. P., & Marienko, M. V. (2022). Clouds of words as a didactic tool in literary education of primary school children. *In CTE Workshop Proceedings* (Vol. 9, 381-393).
<https://doi.org/10.55056/cte.127>
  32. Oya, C. (2012). Contract farming in sub-Saharan Africa: A survey of approaches, debates and issues. *Journal of Agrarian Change*, 12(1), 1-33. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0366.2011.00337>.
  33. Ranjbar, H., Haqdoost, A.A., Salsali, M., Khoshdel, A., Soleimani, M., & Bahrami, N. (2012). Sampling in Qualitative Research: A Guide for Getting Starte. *Journal of Health and Military Sciences Research*, 10(3), 238-250.[In Persian] <https://www.magiran.com/p1042402>
  34. Rondhi, M., Aji, J. M. M., Hasan, A. F., & Yanuarti, R. (2020). Factors affecting farmers' participation in contract farming: The case of broiler sector in Indonesia. *Tropical Animal Science Journal*, 43(2), 183-190.
<https://doi.org/10.5398/tasj.2020.43.2.183>
  35. Saei, M. (2019). Contract farming: a guide to contract development. 157, 73-68. [In Persian]
  36. Shabanali Fami, H., & Motaghed, M. (2021). The role of nutrition-sensitive agriculture in food and nutritional security. *Quarterly Scientific Research Journal*, 20(12), 269 -252.[In Persian] [10.22034/POPSCI.2021.283133.1086](https://doi.org/10.22034/POPSCI.2021.283133.1086)
  37. Shabanzadeh, M., Faryadars, V., & Farahmand, K. (2015). Factors affecting the conclusion of tomato sales contracts in Mashhad city. *Agricultural Economics and Development*, 23(90), 55-74. [In Persian]

38. Shahnavazi, A. (2020). Investigating the profitability of implementing a contract farming program in potato farming in East Azerbaijan Province, *Applied Potato Sciences*, 4(2), 44-37. [In Persian]
39. Soltani, S., Mousavi, H., Khalilian, S., & Najafi, H. (2022). Reducing agricultural product waste; an optimal strategy for improving food security. *Agricultural Economics*, 17(2), 66-35.[In Persian]doi: 10.22034/iaes.2023.1985804.1965
40. Van Song, N., Huyen, V. N., Thuy, N. T., Van Tien, D., Van Ha, T., Diep, N. X., & Huyen, V. T. K. (2020). A Way Forward to Promote The Farming Contracts Between Firms And Farmers In Cultivation Productions: A case study of Vietnam. DOI:10.20944/preprints202010.0395.v1
41. Yassalari Pashghi, F., Sanjari, S., & Amir Fakhraei, A. (2022). Presenting a conceptual model of Islamic strategies for coping with Corona stress: Fundamental theory. *Journal of Culture and Health Promotion Academy of Medical Sciences*, 6(4), 688-693. [In Persian] URL: <http://ijhp.ir/article-1-589-fa.html>